

громадянську позицію, спрямовану на збереження археологічної спадщини та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. Із змінами і доповненнями, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 29 липня 2019 року № 1038: Наказ МОН від 16 червня 2015 року № 641. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS24863?an=1085> (дата звернення 02.03.2020).

2. Смирнов О.І., Смирнов Л.І. Розвиток складових успішної особистості студентів-істориків у процесі їх залучення до археологічних досліджень. *Проектування і розвиток професійної успішної особистості в умовах освітньо-виховного середовища університету* / за заг. ред. В. Д. Будака. Миколаїв, 2017. С. 339-353.

**Дічек Н. П.,**

*доктор педагогічних наук, професор,  
член-кореспондент НАПН України,  
завідувач відділу історії та філософії освіти  
Інституту педагогіки НАПН України*

#### ТРАНСФОРМАЦІЇ В ОСВІТНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

*Розкрито зміни у тлумаченні поняття «освітня політика» упродовж 1990-2010-х років в дискурсі освіти і науки в незалежній Україні, що необхідно враховувати в аналізуванні феномену освітньої політики та його оцінюванні. Названо ключових акторів, що визначали або суттєво впливали на формування освітньої політики в галузі середньої освіти у досліджуваній час.*

*Ключові слова: освітня політика, освітній і науковий дискурс, середня освіта.*

*Changes in the interpretation of the concept of "educational policy" during the 1990-2010 years in the discourse of education and science in independent Ukraine are revealed, which must be taken into account in analyzing the phenomenon of educational policy and its evaluation. The key actors that determined or did not influence the formation of secondary education policy in the period under study were named.*

*Keywords: educational policy, educational and scientific discourse, secondary education.*

Вивчення в історичній ретроспективі питання формування і реалізації освітньої політики в незалежній Україні доводить необхідність врахування кількох аспектів. Перший – порівняння змісту поняття «освітня політика» на різних етапах суспільного розвитку держави. Аналіз офіційних документів, наукових студій, освітньої публіцистики переконує, що зміст зазначеного поняття зазнав істотних змін, розвитку і розширення. Виникають поняттєво-термінологічні суперечності, що вмотивовує доцільність вироблення певного, максимально адекватного сучасним реаліям визначення самого поняття «освітня політика» для того, щоб, відштовхуючись від нього, з'ясувати сутнісні трансформації поняття на рівні державних документів (Закони України, галузеві нормативні акти тощо), на рівні філософсько-методологічної рефлексії, на рівні рецептивно-суспільного сприйняття тощо.

До прикладу, освітня політика як соціальний феномен (за визначенням науковців В. Гальперіної і В. Савельєва, 2008) є сферою відносин різних груп суспільства й індивідів з метою використання владних інституцій задля реалізації своїх інтересів і потреб [1, с. 623]. На нашу думку, у такому тлумаченні відсутній об'єкт, тобто власне освіта як «спеціальна сфера суспільного життя, своєрідний соціокультурний феномен» (С. Гончаренко, 2012) [3], як інтелектуальний, духовний і

матеріальний ресурс суспільства, як певна система установ і закладів. З іншого погляду, у наведеному визначенні відсутні й такі складники феномену освіти, як діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування із законодавчого, фінансового, організаційного забезпечення розвитку й функціонування освіти, а також участь у цій діяльності громадянського суспільства. А головне – у визначенні не згадано, що освітня політика – це складник загальнодержавної політики, і включає сукупність певної, проголошеної певною владою, системи цілей, завдань, принципів, програм та основних напрямів діяльності органів управління освітою, спрямованих на організацію науково-методичного і впроваджувального супроводу стратегії розвитку галузі.

Отже, тлумачення поняття «освітня політика» як одиниці аналізу зрушень в освітній сфері життя суверенної України, по-перше, дає підстави для встановлення методологічного підґрунтя інтерпретації хронотопу подій і фактів, по-друге, є доречним за наявності методологічно розбіжних тлумачень і визначень, а також в умовах певного у постмодерний час «термінологічного безладу» [5].

Другий аспект. Як свідчить досвід розвинених держав, з кінця ХХ ст. і особливо у ХХІ ст. освітня політика стає важливою невід’ємною частиною соціальних стратегій і виходить на перший план у програмах державних реформ не лише розвинених країн світу [2]. Логічно виникає завдання з’ясувати вплив зовнішніх і внутрішніх чинників трансформацій освітньої політики в Україні у 1990-2010-ті роки, аби визначити загальне й одиничне (своєрідність) у прийнятті освітньо-політичних рішень і здійсненні освітніх реформ.

Сучасні українські дослідники освітньої політики (В. Андрущенко, В. Кремень, О. Локшина, В. Луговий, В. Огнев’юк, Н. Протасова) плідно розробляють її теоретичні та методологічні складники, досліджують практико орієнтовані результати у контексті з європейським та світовим досвідом, порівнюють тенденції у світовій, регіональній, національній, місцевій освітній політиці інших країн для модернізації української освітньої політики. Напрацювання українських учених мають бути належно відрефлексовані.

Дотичним до цього аспекту є третій аспект – встановлення ролі освітнього загалу, громадських організацій та окремих експертів у виробленні освітньої політики в Україні. Попередні дослідження показали, що із здобуттям незалежності в Україні активізувалися ініціативи працівників освіти у сенсі покращення й організаційно-методичних, і телеологічних (цілевизначальних) засад функціонування освіти на всіх її рівнях [6]. Доведено, що громадсько-фахові зусилля у форматі масових зібрань (учительські з’їзди, конференції тощо), присвячені обговоренню нагальних проблем галузі і висуненню пропозицій, які знаходили відображення у певних прийнятих резолюціях, рішеннях, не мали великої ваги у формуванні державної освітньої політики (середина 1990-х – середина 2010-х років). Приблизно з другої половини 2010-х років такі ініціативи трансформувалися у віртуальний формат, завдяки чому набули широкого оприлюднення, яке посилює їх роль у прийнятті політичних рішень.

Четвертий аспект. Дослідження історії державної освітньої політики в Україні переконує, що зміна її принципів, цілей є наслідком зміни (модифікації) політичного курсу країни. Оскільки освіта є соціокультурним інститутом, який забезпечує економічний, соціальний, культурний розвиток суспільства: «Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об’єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого

розвитку України та її європейського вибору»[4], то політика держави і дії суспільства щодо розвитку системи освіти мають динамічно змінюватися, адекватно до вимог і викликів часу.

Аналізуючи освітню політику в її історичній тяглоті, важливо не лишерозмірковувати над задекларованими у той чи той історичний період цілями, а й відображати реальні дії, порівнюючи конкретні здобутки з визначеними цілями, обґрунтовуючи і досягнуті позитивні результати, й припущені помилки. Водночас варто керуватися тезою про те, що результати освітньої політики—це відтерміновані у часі результати, однак, їх можна і треба оцінювати, хоча їх соціальні наслідки виявляються поступово.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008.
2. Домбровська С. Формування державної освітньої політики та її вдосконалення. Ефективність державного управління: зб. наук. пр. 2011. Вип. 26. С. 205–209.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Рівне, 2012.
4. Закон України про освіту <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Іванюк І.В. Освітня політика: навчальний посібник. – К.: Таксон, 2006. – 208 с.
6. Махінько А. І. Освітні реформи в сучасній українській школі: стан проблеми і перспективи <http://history-pages.kpi.ua/blog/2015/10/05/%D0%B0-%D1%96-%D0%BC%D0%B0%D1%85%D1%96%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96-%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8-%D0%B2-%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96/>

**Ільїн В. В.,**

*доктор філософських наук,  
член-кореспондент НАПН України,  
професор Київського національного  
університету імені Тараса Шевченка*

**Гальченко М. С.,**

*кандидат філософських наук,  
директор Інституту обдарованої  
дитини НАПН України*

#### **МЕНТАЛІТЕТ, НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ, РОЗУМ: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ В ПЕРСПЕКТИВАХ РОЗВИТКУ ОСВІТИ**

У книзі видатного сучасного англійського історика економіки Ніла Фергюсона «Цивілізація: чим Захід відрізняється від іншого світу» ставиться питання: які засоби зробили європейців такими могутніми? Що стало причиною того, що з кінця XV століття дрібні держави Західної Європи, з їх запозиченнями з латини і грецької, з релігією, заснованою на вченні іудея з Назарету, з інтелектуальною заборгованістю перед східною математикою, астрономією і технікою, змогли побудувати цивілізацію, яка не лише поборолала великі східні імперії, підкорила Африку, Америку і Австралазію, але і привила світу свій образ життя. Причому не лише мечем, а й словом, знаннями. Але яким словом і якими знаннями, що дозволили європейцям зайняти домінуюче положення в світі?

Якщо говорити коротко, то словом, але розумним, знаннями, але корисними, практичними. Тобто раціональним підходом до пізнання і освоєння соціальної реальності. На основі раціонального знання і мислення утворюється західна цивілізація. Вона являє собою організацію суспільного життя у відповідності до вимог розуму. В такому контексті суспільство розуміється як реальність, котра утворюється людьми, які керуються в своїй діяльності розумом. А це, в свою чергу, передбачає